

Johannes Koll (Hrsg.), *Nationale Bewegungen in Belgien. Ein historischer Überblick*, Münster, Waxmann, 2005, 196 pp., ill., ISBN 3-8309-1465-2 (Niederlande-Studien Band, 37).

De bijdragen in deze bundel vormen de neerslag van een in 2004 door het Zentrum für Niederlande-Studien georganiseerd colloquium over de rol van de verschillende nationale bewegingen in de geschiedenis van België. De onderzoeksvragen betroffen onder meer het eigenbeeld van die bewegingen, hun onderlinge verhouding en in welke mate zij bijgedragen hebben tot de omvorming van België tot een bondsstaat *sui generis*, waarvan afsluitend de toekomst gepeild werd.

De samensteller, Johannes Koll (Universität Münster, Zentrum für Niederlande-Studien) levert niet alleen de inleiding, maar bijt zelf ook de spits af met een bijdrage over de oorsprong van het Belgische natiegevoel voorafgaandelijk aan '1830', rond de Brabantse Revolutie en de Verenigde Nederlandse Staten. Hij schetst daarvoor uitvoerig het natiebegrif in de Patriottenbeweging tegen de hervormingspolitiek van keizer Jozef II tijdens de jaren 1780 en in de vier stromingen waar de beweging later in uitmondde.¹ Tijdens de Oostenrijkse restauratie en de Franse Tijd werd één ervan, het *Verfassungspatriotismus*, dat een natie van gelijkberechtigde burgers, met democratische participatie, individuele rechten en een nationaal parlement voorstond, de belangrijkste stroming.

Louis Vos (K.U.Leuven) leidt zijn overzicht van het Belgische natiebesef vanaf 1830 in (en besluit) met enkele conceptuele opmerkingen betreffende de theorievorming rond nationalisme en nationale identiteit, i.c. over 'banaal nationalisme' (dat de natiestaat in het leven van alledag reproduceert en legitimeert, waardoor

1. In de recensie door L. Wils in *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 62, 2003, nr. 4, pp. 291-293, van het werk van Koll waarop deze bijdrage gebaseerd is (J. KOLL, *Die belgische Nation'. Patriotismus und Nationalbewusstsein in den Südlichen Niederlanden im späten 18. Jahrhundert*, Münster, 2003 (Niederlande-Studien, Bd. 33)) wordt de conclusie weerlegd dat Jan-Baptist Verlooy geen voorloper zou zijn geweest van de Vlaamse beweging en gesteld dat het taalbewustzijn weliswaar niet bijdroeg tot de Belgische natievorming, maar wel opgewekt werd door de beginnende moderne natievorming: Koll gaat daar in deze bijdrage echter niet op in.

de inwoners de natiestaat werktuiglijk als vanzelfsprekend beschouwen). Dat het overzicht niet overbodig is, bleek uit de twijfel bij Koll in de inleiding om Belgisch 'patriottisme' gelijk te schakelen met het nationalisme van de andere nationale bewegingen (p. 9): hij diende, met Vos, uiteraard te concluderen dat het begrip niets anders voorstelt dan een door de staat erkende vorm van nationalisme. Vos schetst vervolgens hoe na de mislukking van de (*state to nation*-)natievorming door het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, een Belgische nationale civiele cultuur werd opgebouwd (*nation to state*, gebaseerd op vnl. de ook in het 'nationale verleden' waargenomen 'vrijheidsdrang')² en hoe de levensbeschouwelijke kloof vanaf ca. 1870 tot een verschillende invulling van dat Belgische natiebegrip leidde; de overheid bleef daarbij actief de Belgische nationale identiteit bevorderen doorheen onderwijs, leger, Kerk. De auteur beschrijft daarbij ook de evoluerende verhouding met de Vlaamse beweging, die toen nog ingebed zat in de Belgische nationale gedachte; de stelling "*Einen Antibelgizismus gab es vor dem Ersten Weltkrieg nicht*" (p. 54) wordt echter de laatste tijd betwist wat het begrip 'antibelgicisme' in ruime zin betreft.³ Onbetwist is het anti-Belgische gevoelen dat tijdens de Eerste Wereldoorlog leidde naar de metamorfose van een Vlaams *sub-nationalism* naar een Vlaams *substate-nationalism*. De gelijktijdige opstoot van Belgisch nationalisme refereerde opnieuw aan het 'vrijheidsdiscours' en ageerde tijdens het interbellum toenemend tegen de 'interne vijand' (de Vlaamse beweging); de antidemocratische stroming binnen het Belgische nationalisme was toen wel meer dan "rechts-autoritair" (p. 59), maar ook bv. antisemitisch.⁴ Na de Tweede Wereldoorlog leidde de toenemende communautarisering van het land ertoe dat de Belgische nationale identiteit steeds meer in het defensief gedrongen werd; ze veranderde ook van een vrijheidsconcept tot een (Europees) samenlevingsmodel voor verdraagzaamheid.

Bruno De Wever (UG) neemt de Vlaamse beweging voor zijn rekening in de uitvoerigste bijdrage van de bundel (pp. 73-107). Per periode geeft de auteur telkens eerst een beknopt overzicht van de evolutie in het raam van de Belgische geschiedenis, en – aangezien geen andere van de behandelde bewegingen zo intensief onderzocht werd – bespreekt telkens ook de belangrijkste historiografische discussies

2. Net zoals in de bijdrage van J. Koll, verdient ook hier het werk van Evert Peeters over de historiografische bijdrage tot de Belgische natievorming m.i. een vermelding: E. PEETERS, *Het labyrint van het verleden. Natie, vrijheid en geweld in de Belgische geschiedschrijving* (Leuven, 2003 (Symbolae, Series B/Vol. 30).

3. Cf. M. BEYEN, *Een uitdijend verhaal. De historiografie van de Vlaamse beweging, 1995-2005*, in: *Nationale bewegingen en geschiedschrijving. Acta van het colloquium over de geschiedschrijving van de Vlaamse beweging en van andere nationale bewegingen in Europa*, Antwerpen, 2005, pp. 18-34 (pp. 30-31).

4. Cf. L. SAERENS, *Vreemdelingen in een wereldstad. Een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)*, Tielt, 2000, pp. 235-269.

terzake. Passeren de revue: het debat over de drijvende maatschappelijke krachten achter de Vlaamse beweging tijdens de 19de eeuw en later (c.q. de discussie over het nationaal identiteitsstreven *‘from below’*), de wortels van de anti-Belgische collaboratie tijdens de Eerste Wereldoorlog (cf. supra), samen met de persoonlijke motivatie en het democratische gehalte van de politieke besluitvorming bij de activisten en het ‘nut’ van het Vlaamse nationalisme tijdens het interbellum (vaak een ‘wat als’-discussie, zoals over het succes van resp. een obstructie- of een compromis-politiek in de taalstrijd), naast het gebruik van de Groot-Nederlandse gedachte bij de polarisering van de nationale identiteiten in België; het debat over de verhouding van de Vlaamse natie-idee tot het rechts-radical gedachtegoed acht de auteur nog teveel uit actuele overwegingen gevoerd om als historiografisch te kunnen worden beschouwd.⁵ Wellicht geldt dat ook nog steeds voor de beeldvorming rond collaboratie, verzet en repressie (o.a. tussen Vlaamse en Waalse historici), want de auteur vermeldt ze niet. De Wever beschrijft daarna hoe vanaf de jaren 1970 er een toenemende verwetenschappelijking van de historiografie van de Vlaamse beweging plaatsgreep, doorheen universiteit, instellingen (bv. het ADVN) en publicaties (bv. *Wetenschappelijke tijdingen (Wt)*, *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*), als symptoom van het “*Erwachsensein*” (p. 91) van de beweging in het kader van de zich voltrekkende Vlaamse natievorming. De auteur geeft ten slotte nog een overzicht van de buitenlandse geschiedschrijving terzake en van de invloed van de theorievorming rond nationalisme op de historiografie in Vlaanderen waar veel aandacht gaat (o.a. door Lode Wils) naar het onderzoek van Miroslav Hroch betreffende de evolutie van de ‘kleine naties’ (met aansluitend de discussie rond de rol van de christen-democratie in de Vlaamse beweging na de Eerste Wereldoorlog).

Het artikel van Paul Delforge (Institut Jules Destrée) over de Waalse beweging schetst eerst de geschiedenis van de beweging en haar visie op de Belgische staat, bespreekt dan diachronisch de voornaamste streefdoelen (linguïstisch-cultureel, economisch en politiek) en analyseert ten slotte de oplossingen waartussen de beweging kon kiezen voor de communautaire kwestie (unionisme, rattachisme, independentisme en federalisme). Het artikel stopt in 1980 omdat toen volgens de auteur de interessantste periode uit de geschiedenis van de beweging eindigde. De studie vertoont kenmerken die doen terugdenken aan de vroegere geëngageerde geschiedschrijving van en door de Vlaamse beweging. De communautaire geschiedenis wordt overwegend simplistisch beschreven als een strijd van winnaars en verliezers, zonder veel maatschappelijke, sociolinguïstische context of verklaring, waarbij de Waalse beweging zich in staat van verdediging bevond tegen de Vlaamse beweging die de – eertijds voor de Walen zo “ideale” (p. 110) – Belgische

5. Op p. 95 staat een lapsus: de rechterlijke veroordeling van het Vlaams Blok in 2004 betrof niet de “*antirassistische Zielsetzung*” maar het omgekeerde.

staat langzamerhand accapareerde. Er worden ook soms evaluaties gegeven zonder verdere verklaring, bv. dat de Waalse beweging “talrijke voorstellen van hoge kwaliteit” heeft gedaan en vaak werd “geanimeerd door jonge, veelbelovende persoonlijkheden” (beide p. 125). Daarnaast is er de eenzijdige voorstelling van de feiten, bv. dat Voeren “zum Ärger der dort ansässigen Bewohner Flandern zugesprochen” werd (p. 117) (de = alle bewoners?); ‘Leuven Vlaams’ wordt niet gesitueerd binnen de logica van de territorialisering van de communautaire problematiek, maar afgeschilderd als een “mentaliteitskwestie” (p. 118); de collaboratie wordt nauwelijks vermeld; enz. Die gebreken vinden we ook terug in de *Encyclopédie du Mouvement wallon*, waarnaar de meeste voetnoten in het artikel overigens verwijzen.⁶ Er zijn ook verschillende onduidelijkheden, zoals de verhouding tot de Brusselse Franstaligen of het waarom van de relatief geringe bestendigheid van communautaire partijen in Wallonië. Ten slotte zijn er ook feitelijke fouten: zo is ‘fransquillon’ geen synoniem voor ‘Franstalige Vlaming’ (p. 110). De Duitse lezer gaat in dit artikel ook niet veel vinden over de evolutie, de organisaties en de context.⁷

Van de bijdrage van Lode Wils (emeritus K.U.Leuven) over de Groot-Nederlandse beweging (de minst onderzochte volgens Koll), verscheen in *Wt* reeds een Nederlandstalige versie.⁸ De draagwijdte van de beweging tijdens het interbellum in Vlaanderen vormt één van de historiografische discussiepunten (o.a. met de Utrechtse historicus Piet van Hees, die door de auteur hier vervangen werd) waarvan sprake bij De Wever. Maar ook indien men de conclusie van Wils (puntig gesteld op het einde van de bijdrage in *Wt*) – dat er in feite nooit een Groot-Nederlandse beweging bestaan heeft, maar enkel anti-Belgische bewegingen in Vlaanderen en Nederland –, niet volledig onderschrijft, kan men zich afvragen of de samensteller niet duidelijker had kunnen maken dat deze stroming niet van eenzelfde kaliber was als de Belgische, Vlaamse en Waalse beweging, bv. door de groepering van de bijdragen.

De journalist en historicus Winfried Dolderer behandelt de perceptie van België in Duitsland tijdens de 19de en vroege 20ste eeuw, een verhaal dat voor een belangrijk deel de geschiedenis van de Aldietse beweging behelst. Een constante tijdens die periode was dat België als deel van het *Deutschtum* werd beschouwd

6. Cf. de bespreking door Lode Wils van de *Encyclopédie du Mouvement wallon*, Charleroi, 2000-2001, 3 dln., in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 61, 2002, nr. 1, pp. 48-50.

7. Er zijn betere syntheses terzake verschenen, o.a.: C. KESTELOOT, *Waalse Beweging en nationale identiteit*, in: K. DEPREZ & L. VOS, *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*, Antwerpen-Baarn, 1999, pp. 160-176. Over de historiografie van de Waalse beweging: C. KESTELOOT, *L'historiographie du mouvement wallon*, in: *Nationale bewegingen en geschiedschrijving. Acta van het colloquium over de geschiedschrijving van de Vlaamse beweging en van andere nationale bewegingen in Europa*, Antwerpen, 2005, pp. 36-57.

8. L. WILS, De Groot-Nederlandse beweging, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 64, 2005, nr. 1, pp. 23-34.

vanwege de taal (het “Nederduitse paradigma” dat tot ver in de 20ste eeuw invloed had) en *Volkstum* (het volkskarakter, bepaald door de etnische afstamming en de nederzettingsgeschiedenis), eveneens de twee kernelementen van de Duitse nationale zelfidentificatie toen. Dolderer bespreekt ook de gevolgen van die Duitse interesse op (de verhouding tussen) de verschillende nationale bewegingen in België: voor de Vlaamse beweging evolueerde dat van legitimatiemiddel tot pijnpunt na de twee wereldoorlogen, wat volgens de auteur nu nog doorwerkt in het Vlaamse zelfbeeld (bv. in het afwijzen door een deel van de culturele elite in Vlaanderen van een Vlaamse identiteit).

De laatste bijdrage, door Karl-Heinz Lambertz (minister-president van de Duitstalige Gemeenschap en jurist aan de UCL), is een heldere schets van de Belgische staatsstructuur in historisch perspectief. De auteur bespreekt daarbij de verschillen met de Duitse federale staat (geen bondspartijen, alle eenheden zijn onafhankelijke wetgevers en uitvoerders, de opsplitsing in gewesten en gemeenschappen) en de plaats van de Duitstalige gemeenschap, de “*beteiligter Beobachter*” (p. 180) die het geluk heeft geen minderheidsstatus te hebben gekregen, maar binnen die federale staatsstructuur te zijn opgenomen. Dat ‘dissociatieve’ federalisme, dat de gefedereerde eenheden weinig betreft bij de federale staat, ziet Lambertz evolueren naar een ‘klassieke’ bondsstaat met vier componenten (Vlaanderen, Wallonië, Brussel en Duitstalige Gemeenschap), en met België, onder de persoon van de koning, in een “*moderierende Rolle*”, als ‘laboratorium’ voor de Europese structuur.

Dat laatste artikel beantwoordt aan één van de drijfveren van het colloquium, een voorbeeld leveren voor de Europese eenwording, van het samenleven in een multinationale staat. Maar meer nog biedt de bundel, die wordt afgesloten met een register op persoonsnamen, een voor het Duitse taalgebied uniek en (met uitzondering van de bijdrage over de Waalse beweging) deskundig overzicht van de geschiedenis van de nationale bewegingen en de nationale identiteiten in België vanaf de late 18de eeuw alsmede van de gevolgen voor de Belgische staatsstructuur. Hoewel de meeste bijdragen gebaseerd zijn op eerdere publicaties van de auteurs, is het sowieso ook een nuttige aanvulling op de recente, ook al van opzet verschillende, overzichten terzake.⁹ [LUC BOEVA]

9. O.a. K. DEPREZ & L. VOS (ed.), *Nationalism in Belgium. Shifting identities, 1780-1995*, London, 1998; K. DEPREZ & L. VOS (red.), *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging, 1780-2000*, Antwerpen, 1999; *Nationalisme*. Themanummer in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 3, 1997; L. WILS, *Histoire des nations belges. Belgique, Flandre, Wallonie: quinze siècles de passé commun*, Ottignies, 1996; J. STENGERS, *Histoire du sentiment national en Belgique des origines à 1918*. Vol. 1: *Les Racines de la Belgique jusqu'à la révolution de 1830*, Bruxelles, 2000; J. STENGERS & E. GUBIN, *Histoire du sentiment national en Belgique des origines à 1918*. Vol. 2: *Le grand siècle de la nationalité belge de 1830 à 1918*, Bruxelles, 2002; L. WILS, *Van Clovis tot Di Rupo. De lange weg van de naties in de Lage Landen*, Antwerpen-Apeldoorn, 2005.